

Utredning inför omläggning av skog till åkermark

Nyplings 1:19 (del av)
Lokrume socken
Gotlands län och region

L2023:715, L2023:716

Peter d'Agnan

ARKEOLOGI & BYGGNADSVÅRD AB

RAPPORT 2022:10

C.H.A.B Arkeologi & Byggnadsvård AB är ett antikvariskt kunskapsföretag verksamt på Gotland. Vi erbjuder tjänster inom arkeologi och byggnadsvård, privat som offentligt. Kunderna är museer, arkeologiföretag, arkitekter, länsstyrelsen, kyrkan, Naturvårdsverket, lärosäten, exploatörer, markägare och kvalitetsmedvetna ägare och förvaltare av kulturmiljöer och äldre bebyggelse.

Styrkan i arbetssättet är kompetens och småskalighet som gör att man kan arbeta nära kunden. Företagsambitionen är att bevara, levandegöra och utveckla vårt kulturarv för framtidens generationer.

C.H.A.B 2022

CHAB Arkeologi & Byggnadsvård AB

Lokrume Utgård 391, 621 74 Visby

www.chab.se

Grafik och fotografier där annat inte anges: C.H.A.B

Kartmaterial: © Lantmäteriet/Riksantikvarieämbetet.

Licensierat under Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell Licens
(CC BY 4.0)

Omslaget:

Fig. A. Utredningsområdets central delar med gallrad skog och bete. **B.** Kartutdrag från skattläggningsskarta över Lokrume socken från år 1697. Gården Nyplings, markerad med en hussymbol syns sydost om utredningsområdet (UO) utmärkt med turkost. Söder om gården syns stora landvägen till Visby som bibehållit sin sträckning än idag. Observera att dagens utredningsområde på den tiden låg centralt på en holme i myrmark och marken hörde till St. Mörby LMMA 09-LOK-2. **C.** Utredningsområdets mellersta västra del med uppodlad åker. Foto åt öster.

Innehåll

Sammanfattning	4
Bakgrund	4
Inledning, syfte och målgrupp	4
Genomförande och förutsättningar	4
Naturgeografi, kulturmiljö & arkivmaterial	4
Resultat	7
Landskapsanalys	7
Fältinventering	7
Påträffade lämningar	8
L2023:716. Gränsmärke	8
L2023:715. Hägnad	8
Slutsatser	8
Antikvarisk tolkning och slutsats	8
Källor & uppgifter	9
Referenser	9
Arkiv	9
Tekniska och administrativa uppgifter	9

Fig. 1-3. Situationskartor/flygfoto över Gotland, delar av Lumellunda, Martebo och Lokrume samt utredningsområdets geometri i turkost. Gröna pilar visar varifrån och åt vilket håll utredningens fotodokumentation är tagen och följer rapportens figurnummer. Karta och flygfoto: Lantmäteriet/ Riksantikvarieämbetet. Ombearbetning: CHAB.

Sammanfattning

Hösten 2022 utfördes en arkeologisk utredning steg I i Lokrume socken på Gotland, inför omläggning av mark. Inom utredningsområdet påträffades två kulturhistoriska lämningar bestående av ett gränsröse samt en stenmur tillkomna vid Laga skifte 1862. I övrigt påträffades inget som tydde på förekomst av fornlämningar.

Bakgrund

Inledning, syfte och målgrupp

I september - december 2022, utförde CHAB Arkeologi & Byggnadsvård AB en arkeologisk utredning steg I utan Länsstyrelsens beslut inom fastigheten Nyplings 1:19, Lokrume socken, norra Gotland. Beställare var markägaren Nyplings Gård KB, som planerar lägga om skog till åkermark (se fig. 3). Länsstyrelsen har tidigare begärt utredning i yttrande 431-2428-2022.

Syftet var att ta reda på om fornlämningar skulle kunna beröras av den planerade omläggningen. Målgrupper var kunden samt Länsstyrelsen för vidare handläggning och planeringsunderlag.

Genomförande och förutsättningar

Utredningen begränsades till steg I, bestående av analys av arkivmaterial och fältinventering med jordsond som utfördes vid två tillfällen. Arbetet inleddes med genomgång av arkivmaterial med tidigare antikvariska ärenden, påträffade fornfynd, historiska kartor, äldre flygfotografier samt Kulturmiljöregistret. Historiska kartor rektifierades efter kända kvarstående landskapselement som gårdar och vägsträckning. Resultatet sammanfattades i denna rapport.

Förhållandena för utredningens samtliga moment var goda. I utredningsområdets norra delar, blev dock inte inventeringsgraden lika heltäckande som övriga området då skogen inte var gallrad och riklig med snår (se fig. 3). Påträffade lämningar registrerades i Kulturmiljöregistret.

Naturgeografi, kulturmiljö & arkivmaterial

Utredningsområdet på ca. 10,5ha. är flackt, ligger på ca 43-45m. h. ö. h. och består av äldre skogsmark. Områdets mellersta västra del är uppodlad åker. Jordmånen är knapp med ca. 0,01-0,05m. humus på sand och grusig morän med enstaka inslag av större natursten. Om man studerar LiDAR-datan kan det yngsta geologiska förloppet tydligt spåras i området där utredningsområdet ligger bland resterna efter inlandsisens avsmältningss område med strandvallar och fördjupningar. Naturmässigt består området av rester efter skog, bete samt äldre myrmark. Växtligheten är till merparten tall med enstaka inslag av ek längst i norr.

Närmast (50-400m.) sydväst om utredningsområdet finns ett intressant stråk med registrerade fornlämningar, bestående enbart av en lång rad slipskårestenar (LI975:2953, 2954, 2933, 2857, 2993-2996, 2917, 2973-2976, 2897). Studeras LiDAR-datan kan tydligt utläsas att samtliga ligger på

Fig. 4 (ovan). Strax väster om utredningsområdet finns en lång rad med slipskårestenar på en tydlig strandvall bestående av tjock humus. Bilden visar en av stenarna i röd granit med mycket tydliga rännor. Foto åt väst. Se även hänvisning fig. 3.

Fig. 5. (nedan). Undersökningen av grav 1/51 år 1951 vid Nyplings längs väg 148. Graven hade skadats av en vägskrapa vilket föranledde undersökningarna. Foto: Greta Arwidsson åt sydsydost. Gotlands Museum GFF948_400.

en äldre strandvall tillhörande omfattande träskmarker västerut. Ca. 600m. sydost om utredningsområdet finns en skattfyndplats med vikingatida föremål (L1976:3839). Ca. 800m. söder om utredningsområdet finns en stenåldersboplats (L1976:3734)

Få antikvariska insatser har gjorts i området som i övrigt är tomt på kända fornlämningar. 2012 utförde CHAB Arkeologi & Byggnadsvård AB utredning inför fiberutbyggnad inom Lokrume socken (Lst. dnr. 431-2882-11) utan att fornlämningar berördes i närområdet (d'Agnan, 2011). År 1951-52 utfördes undersökningar av tre gravar från yngre stenåldern och bronsåldern av Greta Arwidsson på dåvarande fastigheten Nyplings 1:8, där nuvarande väg 148 går. Fornlämningarna borttogs helt (ATA 144/56). Tyvärr finns ingen markering i dagens Kulturmiljöregister rörande dessa fornlämningar.

Från 2008 finns yttrande från Länsstyrelsen inom berörd fastighet om skogsavverkning som efter fältbesök lämnades utan erinran (Lst. dnr. 431-5825-08). Ett annat yttrande som också berör samma fastighet inför avverkning, nämner en oregistrerad fornlämning i form av ett sojde/tjärdal som aldrig registrerades (Lst. dnr. 431-5430-08). Det har inte utretts var denna tjärdal skulle ha påträffats då karta saknas. I övrigt lämnades ärendet utan erinran.

I övrigt har inga fornfynd från föremålsmagasinen kunnat knytas till fastigheten. Från gården Mörby finns ett lösfynd i Historiska museets magasin bestående av ett ringspänne i brons med upprullade ändar. Fyndplatsen uppges Martebo myr utan närmare fynduppgifter (SHM 13413).

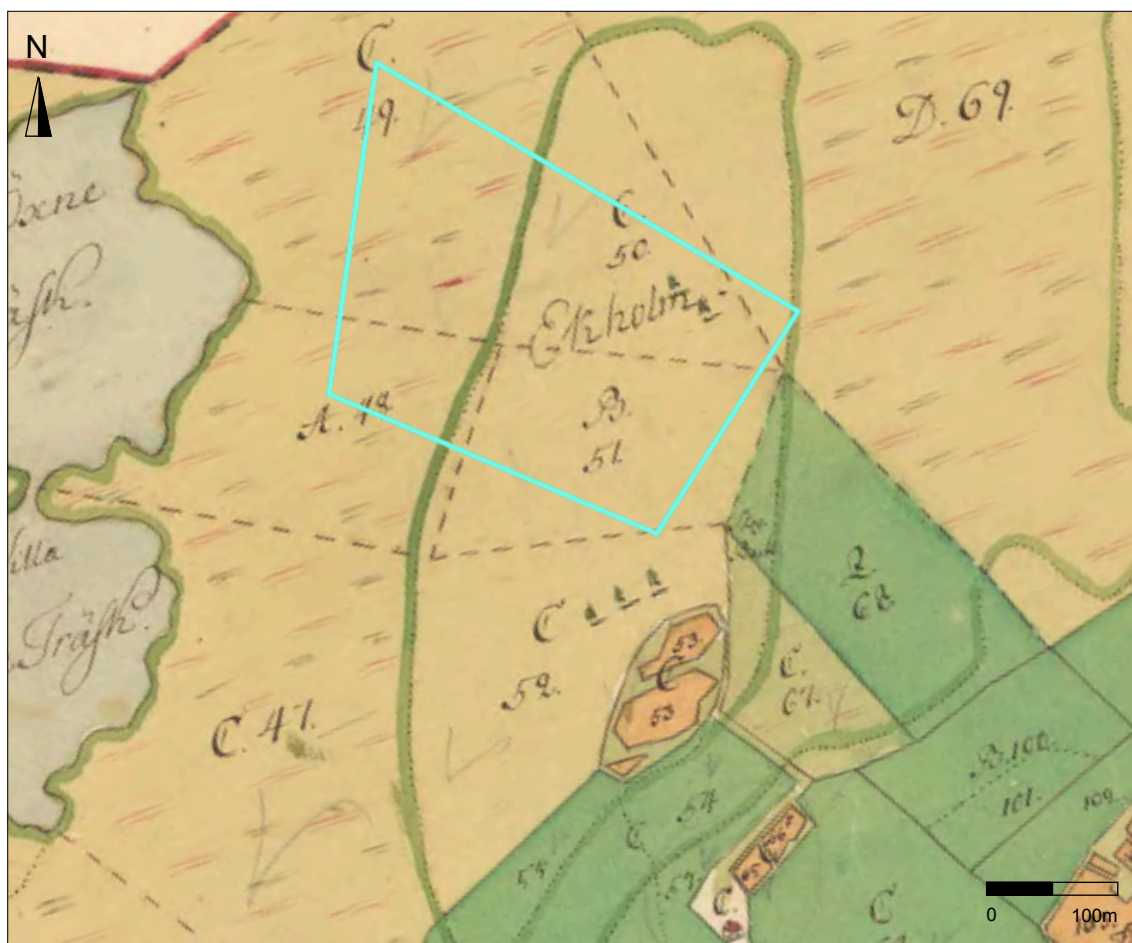

Fig. 6. Skattningskarta 1753 då de östra delarna av utredningsområdet (markerat i turkost) var en holme i myrmark.

Resultat

Landskapsanalys

Utredningsområdet ligger perifert i socknens norra del gränsandes mot Martebo i norr. Historiskt kartmaterial visar att området under tidigmodern tid låg mitt på en liten holme i utkanten av stora myr- och träskmarken som då tillhörde Gotlands största vattenområden. På äldsta kartan från 1697 kallas holmen för "holmen" för att på skattdrägningskartan från år 1753 benämnas närmare som "ekholm". Ännu vid Storskiftet på kartor år 1825 samt 1826, markeras området som en holme med fritt vatten västerut. Marken har historiskt hört till gårdarna Mörby och Nyplings (se omslagets fig. B, samt fig. 5, 6 och 7).

Kartbilden vid Lagaskifte 1862 visar ett nytt landskap med raka linjer och utdikade vatten, samt även ett litet torp med uthus, centralt inom utredningsområdet som nu är uppodlad åker. Nordväst om torpet sträckte sig ett par mindre åkertegar och på gårdsplan mellan boningshuset och uthuset fanns en brunn eller brya (se fig. 7).

Fältinventering

Vid fältinventeringen användes jordsond för att påvisa eventuella fornlämningar. Längst i norr i tät snårig och ogallrad skog påträffades en större djup utgrävning strax intill vägen mot Martebo. Den tolkades som modern. Spår försökte lokaliseras efter torpet som finns markerat på Lagaskifteskartan, men det gick ej att spåra. Överlag visade jordsonden mycket mager mark med några enstaka centimeter jordmån på sterilt grus och sand. Längst i norr kunde spåras rester efter modernt markbruk som återfinns kring Lagaskifte bestående av en liten stensträng utan markfasta stenar som tolkades vara rester efter en gräns, samt även ett litet röse som möjligen varit ett gränsröse. I övrigt fanns inga spår efter möjliga fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar.

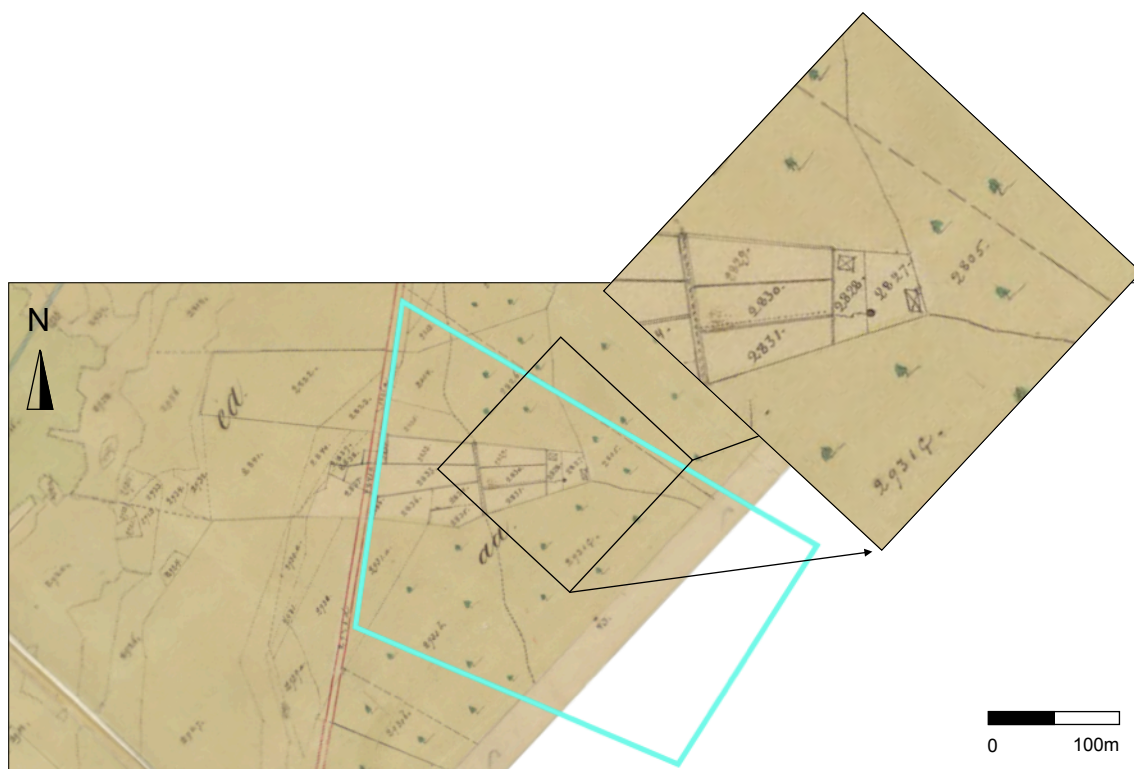

Fig. 7. Lagaskifte 1862 visar en torpbebyggelse i de norra delarna av utredningsområdet (turkost).

Påträffade lämningar

L2023:716. Gränsmärke

Gränsröse, ovalt, ca. 0,6x0,8m. (N-S). 0,4m. högt av ca. 0,2-0,3m. stora ej markfasta en- till tvåskiktade gråstenar. Modern karaktär sammankopplat med Lagaskifte 1862. Registrerades som övrig kulturhistorisk lämning.

L2023:715. Hägnad

Stenmur ca. 3m. lång (NV-SÖ) och 0,3m. bred och ca. 0,2m hög med ca. 0,2-0,3m. stora ej markfasta enskiktade gråstenar. Modern karaktär sammankopplat med Lagaskifte 1862. Registrerades som övrig kulturhistorisk lämning.

Slutsatser

Antikvarisk tolkning och slutsats

Arkivmaterialet visar att utredningsområdet under tidigmodern tid legat perifert i utmark på en skogsbeväxt holme i ett av Gotlands största vattenområden sammanhörande med Martebo och Lokrume myrar. Det är svårt att veta hur torr marken var under förhistorisk tid och det förefaller vara mindre troligt att annan mänsklig aktivitet kan ha förekommit i området mer än möjligen fiske. De kulturhistoriska lämningarna gränsröse samt en stenmur som påträffades vid utredningen, tolkas höra ihop med Lagaskifte och stämmer väl in på gränser i kartbilden år 1862. Då inga tecken på fornlämningar påträffades vid fältinventeringen tolkas utredningsområdet ha saknat spårbar mänsklig aktivitet.

Fig. 8-9. Påträffade kulturhistoriska lämningarna L2023:716 (gränsröse) samt L2023:715 (stenmur).

Källor & uppgifter

Referenser

d'Agnan, P. 2011. *Arkeologisk utredning. Fiberkabel i Fole - Lokrume. Gotlands län. Lokrume och Fole socknar. Fl. fastigheter & RAÄ nr. Lst. Dnr. 431-2882-11*. CHAB Rapport 2012:1. Visby.

Arkiv

Kulturmiljöregistret Fornsök, Riksantikvarieämbetet

Gotlands Museums arkiv

Gotlands Museums fynddatabas

Historisk museets fynddatabas

Lantmäteristyrelsens arkiv

Lantmäterimyndighetens arkiv

Tekniska och administrativa uppgifter

C.H.A.B:s projektnr/Dnr:	2022:10/D1110722
Län/kommun:	Gotland
Länsstyrelsens dnr:	-
Lämningsnr:	-
Län/socken/stad/fastighet:	Gotland, Lokrume, Nyplings 1:19
Lägsta/högsta höjd över havet:	43/45
Koordinat-/höjdsystem:	SWEREF 99 TM/RH 00
Typ av uppdrag:	Arkeologisk utredning steg 1
Ansvarig antikvarie:	Peter d'Agnan
Beställare:	Nyplings Gård KB
Anledning till uppdraget:	Omläggning av skog till åkermark
Typ av lämningar:	Gränsröse, stemur
Datering:	1800-tal
Skydd:	KML
Utförandetid/fältarbete:	September - december 2022/20, 29/9
Sista revidering:	22-12-12
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs
Prov:	Inga prov togs